

WAGNERIANA CATALANA Nº 2 ANY 1995

TEMA 3. OBRES: 3.7. TRISTAN UND ISOLDE

TÍTOL: **TRISTANY I ISOLDA: LA FATALITAT DE L'AMOR IMPOSSIBLE**

AUTOR: *Xavier Nicolas*

És difícil d'escriure res de nou sobre un drama wagnerià tan grandíós, però, per altra banda, és tan immens l'abast artístic de l'obra, que furgant-hi minuciosament, poden trobar-se mils de variacions, de possibilitats.

TRISTANY I ISOLDA és molt més que un drama musical. Jo diria que, fins i tot, és quelcom que, es va escapar de les mans del propi Wagner. I heus aquí la seva eternitat. És alhora un cant a l'Amor, i a la Mort. Tots dos conceptes planegen constantment i sense parar per tota l'obra.

Als albors del drama, apareix *Tantris*, l'heroi incògnit a qui recull malferit la donzella *Isolda*, promesa de *Morold*. *Isolda*, que ignora la seva identitat, cura la fatal ferida de *Tantris*, i descobreix la terrible veritat quan veu que a l'espasa de *Tantris* hi manca el fragment que ella va trobar a la ferida del seu estimat *Morold*, a qui *Tantris-Tristany* havia segat la vida. *Isolda* està, mai no s'ha dit millor, entre l'espasa i la paret. Però la situació, l'ambient, el fet de veure allí aquell heroi malferit, la vencen i cura *Tantris-Tristany*, cosa de la qual s'arrepentirà més endavant, en el vaixell que la porta captiva cap a la terra de Cornualla.

És també l'eterna lluita entre Irlanda i Anglaterra, entre reis i vassalls, entre camperols i senyors feudals. "Tristany i Isolda" porta en si una interminable tensió fraticida que serà guarida únicament per l'Amor.

I és en aquest moment, al primer acte, primera escena de l'obra, quan *Isolda* narra i es lamenta que *Tantris* s'hagi revelat en *Tristany*. Ella, *Isolda*, que havia heretat poders de fetilleria de la seva mare, pren la decisió de fer-los i neutralitzar, d'aquesta forma, aquell heroi-vassall, *Tantris-Tristany*, tot neutralitzant-se també a si mateixa, car la vida ja no té sentit per a ella. *Tantris-Tristany*: deute de sang, herència trista que arrossega del seu passat i totalment ignorant de la sort del seu destí. *Isolda* prepara així la seva venjança. El seu destí, la seva justificació davant de Déu i de *Morold*, és la venjança, la Mort. I així podrà viure-morir satisfactòriament. La resposta rau en les arts de la seva mare, en els filtres màgics. A pesar de l'oposició de la seva fidel *Brangane*, ella tria la Mort en lloc de la Vida, el Dolor en lloc del

Plaer. Renuncia a viure, a ser Reina, al color i a l'alegria, a tot allò que comporti traïcionar la seva memòria perduda. Ella tria, així, de ser fidel a *Morold*, al seu objectiu primigeni.

"Tristany i Isolda" és el cant a la fidelitat d'*Isolda* envers *Morold*, de *Tristany* envers el *Rei Marke*, de *Brangane* envers *Isolda*. I és també un cant a la Reconciliació. A través d'un mortífer còctel, *Isolda* pretèn fer creure a *Tristany*, i ho aconsegueix, que es reconciliaran en vida i en amiatat. En realitat *Isolda* sap que, es tracta d'una reconciliació amb doble sentit: d'ella amb *Morold* a través de la venjança; de *Tristany* amb la Mort, a través de la metzina mortal. A l'escena cinquena, *Brangane* es converteix en el paper principal de l'obra. En ella lluiten la Fidelitat a l'ordre de la seva senyora *Isolda* i la fidelitat a la persona mateixa d'*Isolda*. Obeir o desobeir; heus ací el dilema que es planteja entre escollir el filtre de la suprema aflicció o el del suprem Amor. I és aquí on veritablement comença "Tristany i Isolda". Una història sense final, perquè l'Amor no s'acaba mai, és eteri i etern.

Isolda es troba aleshores en un veritable laberint. Ella havia jurat venjança davant el cadàver de *Morold*. Però quan va tenir davant *Tantris-Tristany* ferit, no va fer ús del jurament. Va perdonar. Per segona vegada pot acomplir la seva promesa quan *Tristany*, ja guarit, li ofereix la seva pròpia espasa. Ella la refusa. Pensa en el filtre, no en l'espasa, cosa més pròpia d'una dama.

En la penúltima escena del primer acte, *Tristany* pronuncia aquestes enigmàtiques paraules:

"Del silenç la reina

mana'm calli:

si entenc ço qu'ella callà,

jo callo ço qu'ella no entén".(*)

Paraules que en si ho diuen tot. Són muda renúncia a dir allò que és evident, en sorda obstinació del que és difícil de manifestar en veu alta i que només el sentiment pot endevinar. Paraules que reflecteixen la tensió que pateix *Tristany* davant la situació viscuda, subjecte a fidelitat i compromisos, a obligacions i deutes.

Però *Isolda* aquest cop no perdona. *Tristany*, coneixedor de les seves arts màgiques, tem la copa que se li ofereix però no la pot rebutjar. Quina mena d'heroi seria aquell que ofereix una espasa com a autoimmolació i rebutja una beguda de reconciliació? *Tristany* sap que en aquell líquid s'amaga alguna cosa, però també ignora, igual que *Brangane*, que *Isolda* també el compartirà. Car la reconciliació ha de ser total, completa:

*“La jura oeix d’expiació
que jo, agrait, t’endreço.
Honra Tristany ser fidel!
Danya Tristany ser enterc!
Fals coratge! Foll presagi!
D’altres penes sol conhort:
d’oblit beuratge bo,
jo’t bec ja ben resolt!”.(*)*

En aquest precís moment, quan tots dos han begut l’inevitable filtre de Mort-Amor, es pronuncien els seus noms: “Tristany!”, “Isolda!”. El destí està segellat, la labor acomplerta. *Brangane* maleeix la seva insana felicitat, la seva insensata Fidelitat. I la Mort, d’aquesta manera, dóna pas a la vida, a l’Amor, el qual, com veurem més endavant, conduirà de bell nou, a la Mort. Etern retorn.

*“Com nostres cors de cop s’espandeixen!
Com els sentits de goig s’estremeixen!
D’àvids desitjos forta florida!
D’ànsia amorosa flama enardida!
Bull en mon pit goig infinit!
Tu’l meu sol pensament, goig d’amor suprem!”.(*)*

I heus ací la fatalitat de la gran obra wagneriana. Car aquest gran amor està d’arrel, fonamentat en l’engany. No és un amor real, pur, sinó que es basa en el desconeixement, en la perfídia d’un filtre màgic. Alló que es convertirà en el més gran amor mai contat neix d’una mentida. D’això en són conscients tant l’un com l’altre amant. No podran ni voldran fer res per reparar-ho. No neix el sol de la negra nit? No sorgeixen les belles papallones de les horribles crisàlides? Les princeses no van ser abans ventafocs i els prínceps, granotes? Passem així al segon acte, on la fatalitat està personificada en forma de Nit. I on apareix un altre dels símbols d’aquesta obra, la Torxa, vivifica i representa l’Esperança, l’últim recó d’un amor impossible, la Fe. La Fatalitat, com mai, rondarà aquest bell, inconjecturable segon acte wagnerià, on el Temps que s’esgota, corre aparelladament amb l’Amor que s’intensifica.

Tristany i Isolda, Isolda i Tristany. Amor pur, ara sí, malgrat la seva fluixa i malèfica gestació. Amor etern, sense màcula. Aquest segon acte, compost en la soledat de Venècia per un Wagner destruït sentimentalment i amb ànsies d'amor, d'un amor llunyà i impossible, havia de sortir –per imperatiu categòric– del més pregon del pensament amorós. Guy de Pourtalés defineix amb sàvies paraules aquest estat especial: “Wagner no va renunciar a Matilde. Un cor amant no es resigna mai a perdre el que més mal li causa. Insensiblement, el dolor va arribar a ser per a ell tan preciós com el seu amor. Aquí va ser on Isolda va reemplaçar Matilde, on la vida i la mort, superposades per un instant, van tornar a anar cadascuna pel seu costat, tot deixant com a fruit del seu contacte el fill meravellós del geni. Quan va compondre el segon acte del “Tristany” va copsar de cop la inanitat de la seva ambició amorosa. Aleshores va ser quan va esgotar les seves ànsies amb la seva música”.

Wagner va veure i així entendre que Mort i Amor, que Goig i Dolor van irremissiblement units, que es complementen, que són inseparables. “Tristany i Isolda”, no va néixer de l'Amor, sinó del Dolor, i la seva música ens ho recorda constantment. Per això, el nom és *Tristany*, que etimològicament ve de Trist, de Tristesia, de malenconia, de submissió al Destí. “La música del “Tristany” –continua dient Portalés– no és més que una queixa, un crit. Wagner no necessita ni buscar la forma que li ha de donar: des del preludi brolla com brolla la sang d'una ferida. Però al mateix temps és Alliberament. No. És mort com a pas a un estat d'alliberament, és la Mort per Amor. És la perfecta coordinació i ensamblatge de dos termes aparentment impossibles d'unir: Mort i Amor. Només el geni inspirat de Wagner, en un moment de dolorosa gestació, els uní per sempre en l'Art, a través d'una música única i total, que acabarà en ella mateixa i per ella mateixa amb la pròpia música escrita fins aleshores”. Dia i Nit, nit i dia. Obscuritat i la llum de la torxa. Preludi de quelcom meravellós. I *Tristany*, murmura les paraules que la seva mare, *Blancaflor* havia pronunciat quan ell va néixer: “Fill, durant molt de temps he desitjat veure't. Et veig com la més bella criatura que mai cap dona ha donat a llum. Amb tristesa t'he parit; trista és la primera carícia que et faig. Només per tu em fa tristesa de morir. I com que has vingut a la terra per la tristesa, el teu nom serà *Tristany*”.

Tristany, està trist i resignat davant del seu fatal destí. Però, què hi fa si, en aquesta nit, encara té *Isolda* al seu costat? Però el temps és implacable, i la nit efímera. L'Amor vencerà el Destí, el filtre i la Nit.

“Tristany i Isolda”, evangeli de l'amor occidental, com algú el batejà, és l'obra capital de Wagner, tan sols superada, potser, per “Parsifal”. Els amants s'estimen al pati del castell,

mentre la música ascendeix més enllà de les altures, mentre la flama de la torxa pica l'ullet a la fosca, mentre les espases de *Melot* i *Marke* reposen encara a les seves beines.

Nit transcendent, nit màgica, purificadora. Perquè ells ja no temen res ni ningú i parafrasegen aquell altre gran heroi que va dir que una vegada complerts els nostres deures, tan se val morir als trenta o als cent anys? Ja que, llarga o curta, la vida només val alguna cosa si a l'instant de lliurar-la no ens n'hem d'averkonyir.

"Deixa que el dia cedeixi a la mort!"(*)

commina *Tristany* a *Isolda* en aquest meravellós acte.

I *Isolda* contesta alló que només Wagner a través d'*Isolda* podia contestar:

*"Jorn i mort unint sa força
poden nostre amor abatre?"(*)*

La resposta és "No". *Tristany* explota de sentiment. Les seves frases sorgeixen directament de la seva ànima, no de la seva boca. Mai res ni ningú no podrà acabar amb el seu amor.

Res que sigui etern no pot morir:

"Si ara l'amor fa viure'm, com mai per amor jo moriria?"(*)

Tristany i *Isolda* ja no existeixen com a tals, per separat. Són un ens conjunt, formen part d'un tot. I ells pensen, com Hölderlin, que què val tot el que els homes fan i pensen durant milenis davant un sol moment d'amor? La inconsciència derrota la prudència, la temeritat, a la serenitat. Però Amor no coneix enjudiciaments.

Però el temps se'ls escapa. La torxa s'apaga, la rosada empapa lentament les paraules d'amor i el llostrejar del dia enfosqueix les il·lusions i les esperances dels dos amants. Al final del segon acte, apareix novament el concepte de Fidelitat: de *Kurwenal* a *Tristany*, de *Melot* al *Rei Marke*, de, malgrat tot, *Tristany* al *Rei Marke*. És una lluita titànica entre gegants en la qual planeja constantment la idea de l'Honor i la Ingratitud davant la Impotència i l'Amor.

L'amistat de tots entre tots fa averkonyir les espases, i el desenllaç s'apunta tràgic. Eren ells culpables? Junts vivien, separats trobarien, alhora, la vida i la mort. El foc de l'amor, filtrat per la pòcima cremaria les seves vides en nom d'una mort estimada sense parió.

Arribem d'aquesta manera a la clausura d'aquesta obra, al tercer acte. Els acords de la tonada trista del pastor ens bressolen conjuntament amb *Tristany* en el seu dolor i en la seva soledat. Només li queden *Kurwenal* i la Mort. El llarg lament de *Tristany* fereix més profundament que la més esmolada espasa. *Tristany* es dol d'haver traïcionat la lleialtat al seu oncle, amic i *Rei Marke*. D'haver-li estat infidel com a nebot, vassall i millor servidor. Però ja és tard, i ell ho sap. Hölderlin deia que l'amor va engendrar el món i que l'amistat el farà renèixer. *Tristany* vol per voluntat que això sigui així, però per sentiment no: és una terrible lluita interna sense fi.

Llavors apareix la idea schopenhaueriana en el "Tristany". La de l'autoimmolació, la del suïcidi de l'heroi davant els fets tossuts, davant la fatalitat implacable del seu tràgic destí. Wagner havia aprofundit molt en el filòsof alemany durant la gestació d'aquesta obra i és indubtable que la seva influència és enorme. El seu pessimisme és evident, i l'alliberament de la vida per la mort és l'única esperança davant la seva crisi anímica.

Tristany delira, i en el seu deliri fa un repàs dels seus sofriments i desventures. *Kurwenal* no és més que un testimoni mut del seu amic i senyor *Tristany*. L'heroi es lamenta també d'haver arrossegat amb ell d'altres desgràcies. D'haver fet que *Kurwenal* sigui un traïdor, d'haver provocat les ires de *Marke*, d'haver encadenat una terrible guerra entre el "vull i no puc, però haig de" de *Melot*.

*"Quan jo el rei noble un jorn traí
traïres sense dubtar.*

*Tu no ets teu ja, sol ets meu;
tu sempre em planys quan pateixo,
prò això que sento tu mai pots sentir-ho!".(*)*

Tristany ja no espera res de la vida ni de la mort. Tan sols li resta que arribi un vaixell amb la seva estimada *Isolda* o amb la negra Parca. Pensa, com Hipèrion, que és millor morir perquè s'ha viscut, que viure perquè no s'ha viscut mai. Es pregunta sobre el perquè de la seva vida, de la seva existència. I arriba a la conclusió que tot és desig i mort. Només viu per desitjar i morir, desitjar morint i morir desitjant.

Es queixa del beuratge que cadascú de nosaltres preparem en nosaltres mateixos i que configura els fils del destí. Filtre gens màgic que es prepara en la imaginària copa del nostre Destí, la qual copa anem omplint amb els nostres desigs i anhels, amb els nostres pecats i arrepeniments, amb les nostres dissorts i amargors, amb les nostres passions i sentiments. I

de la mescla de tot això sorgirà l'Amor i la Mort, el No-res o l'etern infinit del Paradís. I *Tristany* maleeix també aquest beuratge que ha anat preparant lentament a través de la seva existència:

*“Beguda infernal, que eix turment m’ha donat,
sols jo, sols jo, il.lús la vaig fer.
Del trist destí dels pares morts,
del plor d’amor llunyà i etern,
de llàgrimes, riures, goigs, tristeses,
jo, de verí la copa m’omplia!
Sols jo l’he fet i me la bevia!
Amb dolç plaer mon cor el rebia.
Verí! Jo et vull maleir!
A tu i a qui t’ha fet!”.(*)*

La vida de *Tristany*, com la de la torxa, com la de la nit, s’estingeix. Les seves forces s’esvaeixen davant de les vagues esperances que un vaixell de veles blanques porti la seva estimada davant d’ell. Amb una ferida d’on brollava sang va combatre *Morold* i amb una ferida d’on brollava sang va conquerir *Isolda*. Són paraules del moribund *Tristany*.

Però la seva il.lusió no es veu truncada. Encara veurà *Isolda*. Encara escoltarà la seva veu. Podrà dir-li quelcom: “*Isolda!*”, les seves últimes paraules. Hi ha res més bell? *Tristany* se’n va, però s’emporta una darrera carícia de la seva estimada, una postrera visió de la seva figura. La Mort s’ha convertit, així, en Amor. Car, com el propi *Tristany* deia, qui sap estimar també oblida. Però ell mai oblidaria *Isolda*. Sap que l’important no és sentir la veu que surt de la gola, sinó la veu del cor.

I en acabar la vida física de *Tristany*, s’acaba la vida anímica d’*Isolda*. El drama de *Tristany*, el seu lament, la seva pena, la seva queixa se n’han anat amb ell. Ara queda ella amb doble sofrença, amb redoblats planys. Perquè ara ha mort *Tristany*. Però no l’Amor. Car *Isolda* sap que tot va unit i que ells no se separaràn mai més. *Isolda* ha vingut a morir fidelment al costat de *Tristany*. Amb aquest acte, Mort i Amor, Amor i Mort queden indiscutiblement units.

Tot torna al seu lloc. *Marke* comprèn el drama dels amants. Comprèn i perdona. I plora el seu nebot i heroi. De la mateixa manera, *Melot* s’apiada de la tragèdia que ell mateix, involuntàriament, ha provocat. *Kurwenal*, el destí del qual és el del seu senyor, busca la mort

fins a trobar-la, car fa honor a la seva fidelitat. I *Brangane* és plenament conscient que el filtre d'Amor que va donar als dos joves amagava en si mateix un filtre de Mort.

Marke es lamenta de la doble traïció del seu estimat *Tristany*. La primera a través del filtre i en la persona d'*Isolda*; la segona, per morir-se abans que el propi Rei li jurés fidelitat i el perdonés per la fatal equivocació.

*"Desperta i sent mes queixes
traïdor amic fidel".(*)*

Isolda, ja conscient del dolor que regna a la seva ànima, només busca morir al costat de l'estimat. Morir d'amor. Perquè, com deia Sant Bernat, l'ànima que estima, estima i no sap res més. Que l'amor és el seu propi mèrit i la seva pròpia recompensa. L'amor no busca raó de ser ni objectiu. Estima perquè estima; estima per estimar. I llença el seu desesperat cant, el seu dramàtic eco d'amor als quatre vents amb una música que és més enllà de la raó humana, car emana directament de l'ànima.

*"Sols jo sento l'harmonia
d'eixa dolça melodia?
Tendra queixa que consola,
cant de vida que m'envolta,
ja s'acosta, m'empresona.
Dolça i tendra com ressona!
Veu tan clara que m'inundes,
ets l'oreig d'aquestes ones?
Ets perfum que voles pels aires?
Com ondules, com tremoles!
La respiro? Sols la sento?
Visc en ella? M'hi abandono?
Son perfum el cor m'atura?
En eix ample torrent,
en eix so palpitant, en eix món
ple de força immortal, negar-se,
desfer-se, oh inconscient*

goig suprem!.*

Conta la llegenda, que el *Rei Marke* va fer construir a Bretanya dos taüts, un fet de beril.le per a *Tristany* i un altre de calcedònia per a *Isolda*. I els feu transportar des de Careol, castell de *Tristany*, fins a Cornualla, cap a Tintagel. I va manar que els tanquessin en una capella, en dues tombes separades, una a la dreta i l'altra a l'esquerra de l'absis. I es diu també que aquella mateixa nit, des de la tomba de *Tristany* va brotar una bardissa, plena de fulles verdes, amb unes perfumades flors de mil colors. I que aquesta planta es va enfilat per tota la capella i va arribar fins la tomba d'*Isolda*. Ningú no va gosar de tallar la planta. D'aquesta manera, *Tristany* i *Isolda* jauen units també en la mort.

(* Text de la versió traduïda per Geroni Zanné i Joaquim Pena, de l'Associació Wagneriana. Barcelona, 1906.